

УДК 378.011.3.015.3-051
DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2172009>

ОЛЕКСАНДР МАМОН

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-8635>

ДМИТРО ГАЛЬЧЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5256-1684>

(Полтава)

МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО САМООЦІНКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті уточнено сутність поняття «педагогічного стимулювання», виділено та обґрунтовано чотири ключові групи методів педагогічного стимулювання: формування пізнавального інтересу й розвитку позитивного емоційного ставлення до самооцінки навчальної діяльності; формування обов'язку та відповідальності в навчанні; використання мотивувального впливу навчальної групи; стимулювання подолання перешкод у навчанні.

Ключові слова: навчальна діяльність, самооцінка, стимул, педагогічне стимулювання, метод, методи педагогічного стимулювання.

Постановка проблеми. Інтерес учених та практиків до поняття «самості» (від англ. *self*) студентів пов'язаний із потребою інформаційного суспільства у висококваліфікованих кадрах, мобільних, інформованих, здатних до творчого і критичного мислення. Розвиток особистості, формування її як суб'єкта соціального життя, підготовка до постійного самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації значною мірою пов'язані з якістю функціонування системи педагогічної освіти, теорією і практикою професійної підготовки вчителя. Із зазначеним вище пов'язана проблема оновлення системи професійної підготовки майбутнього вчителя шляхом перегляду таких її компонентів, як самостійна робота, самостійна пізнавальна діяльність, самоосвіта, саморегуляція, самоорганізація й усвідомлення домінанти ролі у структурі педагогічного процесу самоконтролю й самооцінки 4; 8.

Такий вид людської діяльності, як навчальна, потребує реалізації всіх відомих видів мотивації. Це положення набуває актуальності у вищій школі, оскільки в період навчання у закладі вищої освіти відбувається становлення особистості фахівця, якість формування якого значною мірою залежить від мотивів учіння.

З мотивацією навчально-пізнавальної діяльності студентів тісно пов'язана проблема її стимулювання. Формування позитивної мотивації учіння й підтримка вже відомих пізнавальних потреб відбуваються завдяки організації педагогічних впливів на студента як на вже сформовану особистість шляхом використання методів педагогічного стимулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування педагогічного стимулювання як концепції навчання здійснили А. Алексюк, Л. Аристова, С. Гончаренко, І. Лернер, П. Підкасистий, Н. Половнікова, Г. Щукіна та інші; загальні положення теорії педагогічного стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної і навчально-професійної діяльності учнів і студентів обґрунтували А. Алексюк, Г. Васьківська, Є. Вінтер, Л. Гордін, О. Леонтьєв, В. Прянікова, С. Рубінштейн, В. Чайка, О. Черноус, Г. Щукіна, О. Янкович та інші.

Слід підкреслити, що в педагогіці і психології увага приділяється дослідженню як зовнішніх, так і внутрішніх стимулів активності й самостійності суб'єктів освітнього процесу. Проте проблема мотивів розроблялася ширше та докладніше, ніж питання про роль, сутність і шляхи застосування стимулів із метою залучення майбутніх фахівців до самооцінки навчальної діяльності.

Мета статті: уточнити сутність поняття «педагогічне стимулювання», виділити та обґрунтувати методи педагогічного стимулювання майбутнього вчителя до самооцінки навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Словникові джерела педагогічне стимулювання визначають як свідоме, цілеспрямоване використання з метою всебічного та гармонійного розвитку особистості об'єктивно властивих суспільству матеріальних та ідеальних, зовнішніх і внутрішніх сти-

мулів, які відповідають їхньому індивідуальному розвитку [3]; рушійну силу навчального процесу, яка забезпечує сприятливі умови між педагогом та студентом із метою навчання на основі об'єднання суб'єктивного досвіду студентів (інтерес, здібності, бажання) з педагогічними знаннями [6].

Поняття «педагогічне стимулювання» уточнює С. Кашин, розуміючи під ним цілеспрямовану дію педагогів з актуалізації потреб вихованців і необхідності виконання навчальних дій [5].

Аналіз наукових праць [7; 9] дозволив визначити такі основні положення педагогічного стимулювання:

- процес стимулювання передбачає врахування вікових і психологічних особливостей людини, оскільки з віком більшої значущості набувають стимули, пов'язані з прагненням одержати схвалення оточуючих і визначити своє місце в соціумі;
- проблема стимулів – це проблема активізації внутрішніх сил діяльності і розвитку особистості. Стимули, які є найважливішими у формуванні особистості, виступають безпосередніми спонукальними чинниками життєдіяльності суб'єкта та активізують його;
- спонукальна дія стимулу стає реальною, якщо спонукування, об'єктивно викликане ним, сприймається свідомістю й емоційно-вольовою сферою особистості та правильно оцінюється нею. Стимули впливають на формування мотиваційної сфери суб'єкта діяльності;
- зовнішні впливи не завжди сприймаються особистістю, а сам стимул в одному випадку буде стимулювати студента до навчально-пізнавальних дій, в іншому залишиться лише потенційним чинником;
- ефективність педагогічного стимулювання залежить від індивідуалізації та диференціації застосування стимулів.

Орієнтуючись на загальноприйняті формулювання, що експлікують зовнішні і внутрішні ознаки педагогічного стимулювання, візьмемо за основу таке робоче визначення: педагогічне стимулювання – це процес цілеспрямованого застосування системи соціально значущих, психологічно виправданих збудників (стимулів) активності й самодіяльності особистості, що забезпечує узгодження педагогічного освітнього інваріанту із суб'єктивним досвідом студентів та зумовлений внутрішньою мотивацією майбутнього вчителя до застосування методів самостійної навчально-пізнавальної діяльності, перенесення набутих знань, умінь, навичок у нові ситуації навчання та професійну діяльність.

Отже, формування позитивної мотивації учіння та підтримка вже наявних пізнавальних потреб відбувається завдяки організації педагогічних впливів на студента як на вже сформовану особистість і шляхом використання методів педагогічного стимулювання.

Метод педагогічного стимулювання – це система прийомів, форм і засобів планомірного цілеспрямованого застосування викладачем педагогічних стимулів з метою актуалізації інтелектуальних і особистісних потреб студентів.

Уперше методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів було виокремлено в особливу групу методів навчання у 80-х рр. ХХ ст. Підставою для їх виділення були такі висновки:

- процес навчання неможливий без наявності певних мотивів діяльності студентів;
- багаторічна практика навчання виробила низку методів, призначення яких полягає в стимулюванні й мотивації навчання з одночасним забезпеченням засвоєння нової інформації (навчально-пізнавальні ігри, навчальні дискусії, метод емоційного стимулювання тощо).

Ю. Бабанський розподіляв методи педагогічного стимулювання відповідно до мотивів навчання:

- група методів стимулювання пізнавального інтересу;
- група методів стимулювання обов'язку й відповідальності в навчанні [1].

Методи стимулювання й мотивації навчальної діяльності досліджував В. Бондар. З-поміж них він описав: вимогу; роз'яснення значущості учіння; використання ігор, дискусій, емоційних ситуацій тощо [2].

Проблемі використання педагогічних стимулів в активізації пізнавальної діяльності студентів присвячує свої праці В. Шуман, наполягаючи на значенні стимулів як гуманних, ненасильницьких засобів управління діяльністю студента. Відповідно до власного трактування проблеми він виокремлює низку стимулів:

- методи, засоби, прийоми навчання;
- різноманітні методи заохочення і в м'якій формі примушення організації колективної і групової діяльності;
- проблемний і дослідницький підходи до навчання;
- спеціальні шляхи і засоби спонукання пізнавального інтересу; міжпредметні зв'язки [10].

У нашому дослідженні з-поміж методів педагогічного стимулювання майбутнього вчителя до самооцінки навчальної діяльності розглядаємо:

- формування пізнавального інтересу й розвитку позитивного емоційного ставлення до самооцінки навчальної діяльності;
- формування обов'язку та відповідальності в навчанні;
- використання мотивувального впливу навчальної групи;
- стимулювання подолання перешкод у навчанні.

Формування пізнавального інтересу й розвитку позитивного емоційного ставлення до самооцінки навчальної діяльності потребують студенти, які відчувають певні труднощі в навчанні. Умовами повноцінної реалізації цього методу вважаємо створення комфортної морально-психологічної атмосфери, що виявляється у вербальному заохоченні й підбадьорюванні студентів, під час виконання тих чи тих завдань, у ситуаціях, коли студент досягає позитивних результатів. Слід вказати також на обов'язкову диференціацію завдань і їх поступове ускладнення.

Метод формування обов'язку й відповідальності в навчанні спонукає студентів до певної діяльності і водночас гальмує їхні небажані дії і вчинки. Зміст методу полягає у внесенні коректив в окремі права студентів як членів колективу, майбутніх фахівців, а також в моральній оцінці їхньої діяльності.

Формування обов'язку й відповідальності в навчанні пов'язане зі зміною обов'язків студентів, їхніх прав та академічних свобод. Розширення прав та академічних свобод студентів є мірою заохочення, а їх обмеження – покаранням. На практиці цей метод реалізується через оголошення подяки, нагородження грамотою за успіхи в навчанні, запрошення для участі в науковому семінарі чи конференції, схвалення, підбадьорення, похвалу, надання почесних прав, нагородження подарунками, а також через зауваження, виключення, недопущення, покладання додаткових обов'язків, обмеження або позбавлення певних прав, моральний осуд.

Використання мотивувального впливу навчальної групи – метод педагогічного стимулювання, який інтегрує в собі всі інші методи стимулювання і залучає студентів до розроблення і пред'явлення один одному соціально та морально цінних вимог, постановки та реалізації суспільно і особистісно значущих перспектив, впливає на дієвість заохочення та покарання.

Стимулювання подолання перешкод у навчанні планується викладачем на підставі врахування орієнтирів студентів на пріоритет, лідерство, першість, самоствердження. У закладі вищої освіти впроваджують різні форми подолання перешкод: конкурси, олімпіади, фестивалі, захист проектів, виставки, вікторини тощо. Змагання такого характеру сприяють виявленню та розвитку інтересів, творчих здібностей студентів, розширенню знань і світогляду, активізації пізнавальної діяльності.

Очевидну користь, як доводить практика, приносить рейтингування студентів за показниками успішності. Подолання перешкод у навчанні може здійснюватися колективно та індивідуально, бути розрахованим на тривалий термін або відбуватися епізодично. У процесі стимулювання подолання перешкод необхідно дотримуватися традиційних принципів: гласності, конкретності показників, порівнюваності результатів, можливості практичного використання передового досвіду.

Висновки. Узагальнюючи сказане вище, можна дійти висновку, що педагогічне стимулювання змінює стереотипи поведінки, створює мотивацію діяльності суб'єкта, при цьому є основою педагогічної взаємодії в процесі морального виховання, оскільки активізує рушійні сили особистості, її моральний потенціал. Стимули утворюють систему зовнішньої і внутрішньої детермінації діяльності. Спонукальна функція стимулу діє ефективно, якщо об'єктивне спонукання сприймається свідомістю, емоційною і вольовою сферами особистості та правильно нею оцінюється.

Отже, на основі вивчення різних визначень, дотичних до поняття «педагогічне стимулювання», нами сформовано наступне: педагогічне стимулювання – це цілеспрямоване застосування дидактичного інструментарію у процесі самоствердження та активізації інтелектуального і морального потенціалу суб'єкта навчання з урахуванням його особистісних характеристик.

З-поміж методів педагогічного стимулювання майбутнього вчителя до самооцінки навчальної діяльності ми виділили і охарактеризували чотири ключові групи: формування пізнавального інтересу й розвитку позитивного емоційного ставлення до самооцінки навчальної діяльності; формування обов'язку та відповідальності в навчанні; використання мотивувального впливу навчальної групи; стимулювання подолання перешкод у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Сост. Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Бондар В. І. Дидактика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 64 с.
3. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія / І. П. Задорожна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. – 414 с.
5. Кашин С. А. Методы педагогического стимулирования как средство воспитания учебно-познавательных интересов студентов : автореф. дисс. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / С. А. Кашин. – К., 1984. – 22 с.
6. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : [для студ. высш. и сред. пед. учеб. завед.] / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров // М. : Академия, 2003. – 176 с.
7. Липкина А. И. Критичность и самооценка в учебной деятельности / А. И. Липкина, Л. А. Рыбак. – М. : Просвещение, 1968. – 141 с.
8. Терещук Г. В. Навчальний процес у вищому закладі педагогічної освіти в контексті інноваційних змін [Електронний ресурс] / Г. В. Терещук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2010. – № 3. – С. 115–120. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_3_23
9. Черноус О. А. Основные положения педагогического стимулирования в навчальній діяльності / О. А. Черноус // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗОІППО, 2008. – Вип.49. – С. 314–317.
10. Шуман В. П. Стимулы и мотивы познавательной деятельности учащейся молодежи / В. П. Шуман. – Владимир, 1979. – 176 с.

REFERENCES

1. Babanskij YU. K. Izbrannye pedagogicheskie trudy / Sost. YU. Babanskij. – M. : Pedagogika, 1989. – 560 s.
2. Bondar V. I. Dydaktyka : pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / V. I. Bondar. – K. : Lybid, 2005. – 64 s.
3. Entsyklopediia osvity / APN Ukrainy ; [holov. red. V. H. Kremen]. – K. : Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
4. Zadorozhna I. P. Orhanizatsiia samostiinoi roboty maibutnix uchyteliv anhliiskoi movy z praktychnoi movnoi pidhotovky : monohrafiia / I. P. Zadorozhna ; Kyiv. nats. linhv. un-t. – Ternopil : Vyd-vo TNPU, 2011. – 414 s.
5. Kashin S. A. Metody pedagogicheskogo stimulirovaniya kak sredstvo vospitaniya учебно-познавател'nykh interesov studentov : avtoref. diss. na poluchenie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 «Obshhaya pedagogika» / S. A. Kashin. – K., 1984. – 22 s.
6. Kodzhaspirova G. M. Pedagogicheskij slovar' : [dlya stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zaved.] / G. M. Kodzhaspirova, A. YU. Kodzhaspirov // M. : Akademiya, 2003. – 176 s.
7. Lipkina A. I. Kritichnost' i samoosenka v uchebnoj deyatel'nosti / A. I. Lipkina, L. A. Rybak. – M. : Prosveshhenie, 1968. – 141 s.
8. Tereshchuk H. V. Navchalnyi protses u vyshchomu zakladi pedahohichnoi osvity v konteksti innovatsiinykh zmin [Elektronnyi resurs] / H. V. Tereshchuk // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Pedahohika. – 2010. – № 3. – S. 115–120. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2010_3_23
9. Chornous O. A. Osnovni polozhennia pedahohichnogo stymuliuвання v navchalnii diialnosti / O. A. Chornous // Pedahohika i psykholohiia formuvannya tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky: zб. nauk. prats. – Zaporizhzhia : ZOIPPO, 2008. – Vyp.49. – S. 314–317.
10. Shuman V. P. Stimuly i motivy poznavatel'noj deyatel'nosti uchashhejsya molodyozhi / V. P. Shuman. – Vladimir, 1979. – 176 s.

OLEKSANDR MAMON

DMYTRO HALCHENKO

METHODS OF PEDAGOGICAL STIMULATION OF THE FUTURE TEACHER TO SELF-ASSESSMENT IN EDUCATIONAL ACTIVITY

During the research, based on a thorough study of various definitions related to the concept of "pedagogical stimulation", we have formed up the following definition: pedagogical stimulation is the purposeful use of didactic tools in the process of self-affirmation and activation of the intellectual and moral potential of the agent of learning process, taking into account his personality characteristics.

Among the methods of pedagogical stimulation of the future teacher to self-assessment in educational activity, we identified and characterized four key groups: the formation of cognitive interest and the development of a positive emotional attitude to self-assessment in educational activities; formation of the sense of duty and responsibility in teaching; to bolster the motivation influence in training group; to encourage students to overcome obstacles to learning.

The students who have already experienced some difficulties in learning require the development of cognitive interest as well as of a positive emotional attitude towards the self-assessment in educational activities. Thus we consider the introduction of a comfortable moral and psychological atmosphere to be the essential condition for the method to be implemented. It is manifested in verbal encouragement when the students are performing their tasks and projects, in situations when a student has achieved positive results.

The method of forming a sense of duty and responsibility in learning encourages students to be actively engaged in certain activities and at the same time it impedes their inappropriate actions. The content of the method is to focus on students' individual rights as members of the team, future specialists, as well as on the moral assessment of their activities.

The use of motivational influence of the educational group is a method of pedagogical stimulation, which integrates all other methods of stimulation and involves students in the development and presentation their socially and morally valuable requirements to each other; it encourages to setting and implementation of socially and personally significant perspectives and it influences the effectiveness of promotion and punishment.

The incentive to overcome the barriers in learning is planned by the teacher and is based on the student's bias on priority, leadership, primacy, self-affirmation. Different forms of overcoming obstacles are implemented at higher educational establishments: competitions, festivals, projects, exhibitions, quizzes, etc. These kinds of competitions contribute to the identification and development of interests, creative abilities of students, expansion of knowledge and outlook, activation of cognitive activity

Key words: *educational activity, self-assessment, stimulus, pedagogical stimulation, method, methods of pedagogical stimulation.*

Одержано 10.09.2018р.